

Neitsyt Maria naisia heijastavana peilinä

■ TIINA MAHLAMÄKI

Elina Vuola: *Jumalainen nainen. Neitsyt Mariaa etsimässä*. Otava 2010.

Feministiteologi ja Latinalaisen Amerikan tutkimuksen professori Elina Vuola on julkaissut ansiokkaan ja monipuolisen tietokirjan, jossa hän tarkastelee Neitsyt Mariaa koskevia opetuksia, mutta ennen kaikkea tuo esiin Marian monet merkitykset naisille. Esimerkit nousevat erityisesti Latinalaisesta Amerikasta, jossa hän on pitkään tehnyt tutkimusta. Teos kiistää olevansa yleisesitys Neitsyt Mariasta. Se tarjoaa nimenomaan naisnäkökulman tähän kiistelyyn hahmoon ja pureutuu siihen jännitteeseen, joka vallitsee kirkkojen virallisten Maria-dogmien, Mariaan ja sen tulkintoihin kohdistuneen feministisen kritiikin sekä naisten Mariaa kohtaan tuntevan rakkauten välillä. Tämän jännitteen mukaisesti teoksen pääluvut jakautuvat kolmeen teemaan: Neitsyt Mariaa koskevaan opetukseen, Marian feministiteologisiin tulkintoihin sekä Marian eri tulkintoihin erityisesti latinalaisamerikkalaisessa kansanhurskaudessa.

Neitsyt Maria on kristillisen perinteen merkittävin naishahmo, joka vuosisadasta, uskonnosta ja kulttuurista toiseen on heijastanut kuvaa naisesta ja naiseudesta. Sen avulla on tuotettu niin symbolista, myyttistä kuin fyysistä naista – jokaisen tarpeisiin sopivaa. Maria on synnintön, ikuinen neitsyt ja taivaan kuningatar; hän on raskaana oleva, synnyttävä, imettävä ja lastaan su-

reva äiti; hän kuulee rukoukset ja toimittaa pyynnöt Jeesukselle ja Jumalalle; hän tekee ihmeitä ja ilmestyy köyhille ja vähäväkisille; hän taistelee kivääri kädessään vallankumouksellisten riveissä; hän tukee naisia arkisissa ongelmissa, surussa ja kärsimyksessä.

Neitsyt Maria on vahvasti vaikuttanut länsimaisen kulttuurin naiskuvaan, eikä hänen merkityksensä ole hävinnyt yhteiskuntien maallistuessaan. Luterilaisuuden opeissa ja arjen uskonnollisuudessa Maria on kuitenkin melko näkymätön ja syrjäinen hahmo. Toisaalta luterilaisessa kirkossa naisilla on mahdollisuus toimia pappeina ja nousta kirkollisessa hierarkiassa korkeallekin. Katolisessa ja ortodoksisessa kirkossa Marialla on keskeinen ja näkyvä osa, mutta naiset on suljettu sukupuolensa perusteella papinvirkojen ulkopuolelle. Voidaanko puhua ylistämällä alisteudesta naisesta, kun kirkkojen teologia samanaikaisesti tarjoaa kuvaa taivaan kuningattaresta, ikuisesta neitsyestä, tahrattomasta ja puhtaasta naisesta? Maissa, joissa Marian kunnioitus on suurta, on naisen asema kirkossa ja yhteiskunnassa heikko. Katolisen kasvatuksen saaneet naiset voivat olla jo kyllästyneitä ja kyllääntyneitä Mariaan, tai – kuten Vuola monipuolisesti teoksessaan osoittaa – he käyttävät Mariaa omalla tavallaan, tulkitsevat häntä teologiasta poikkeavin keinoin. Ehkä protestanttisuus kaipaisi myös naishahmoa? Tätä Marian soveltuvuutta ja käyttökelpoisuutta suomalaisen luterilaisuuteen Vuola myös varovasti peräänkuuluttaa. Voitaasiinko Suomessakin hiljalleen elvyttää Mariakulttia, kuten Ruotsissa on viime vuosina tapahtunut?

Teoksen dogmaattisessa osiossa tarkastellaan Neitsyt Mariaa koskevaa opetusta (tai sen puutetta) kristinuskon eri muodoissa sekä juutalaisuudessa ja islamissa. Mariologia on keskeinen osa katolilaisuutta, johon on ekumeenisten Mariadogmien (Maria on Jumalansynnyttäjä ja ikuinen neitsyt) lisäksi lisätty 1900-luvulla kaksi omaa dogmia: oppi Marian synnintörmästä sikiämisestä sekä taivaaseen ottamisesta. Maria on siis Jeesuksen lisäksi ainoa ylösnoussut ihminen. Ortodoksisuudessa Maria on ennemmin esikuvallinen ihminen, esikuva kaikille uskoville, niin miehille kuin naisille. Luterilaisuudesta hänet on syrjäytetty miltei kokonaan, vaikka Lutherille itselleen Maria oli tärkeä. Siitä huolimatta, että Maria oli juutalainen nainen ja äiti, joka eli juutalaisnaisen elämän, itse juutalaisuudesta Maria-teologia puuttuu miltei tyystin. Islamissa Mariaa sen sijaan kunnioitetaan profeetta Jeesuksen äitinä – itse asiassa *Koraanissa* Maria mainitaan huomattavasti useammin kuin Uudessa testamentissa.

Jos kristinuskon Maria-tulkinnat taipuvat moneen suuntaan, ei feministinen Maria-luentakaan ole vain yksi ja yhtenäinen. Feminismissä ja joissain feministiteologian suuntauksissa on suhtauduttu kristinuskoon ja sen myötä myös Mariaan hyvin kriittisesti: mariologian on nähty perustuvan seksistisille käsityksille sukupuolesta ja naisesta; Marian myötä naiseus ja äitiys on idealisoitu ja kohotettu niin korkealle, ettei sitä tavallinen nainen kykene saavuttamaan; Marian ja myös naisen hyveiksi on määritelty nöyryys, tottelevaisuus ja alistuneisuus; ja ennen kaikkea neitsyyden korostaminen on tuottanut luke-

mattomille naisille huolta, tuskaa ja häpeää. Maria on nähty yhtenä keskeisenä naisen alistamisen välineenä ja symbolina. Mutta viimeaikaisessa feministisessä tutkimuksessa, kuten myös tässä Vuolan teoksessa, on alettu nähdä Maria moniulotteisemmin ja myönteisemmin. Mariaa on tulkittu ikivanhalla naisjumalattarien jatkumolla ja huomattu Marian koonneen itseensä huomattavan paljon varhaisempien jumalattarien ominaisuuksia. Neitsyys on nähty myös valintana ja luostariin meno mahdollisuutena kieläytyä avioliitosta ja äitiydestä sekä tilaisuutena hankkia auktoriteettia ja muilta salattua tietoa. Keskeinen on myös kansanhurskauden parantava, eheyttävä ja voimauttava Maria, joka ymmärtää ja tukee naisia kipeillä ja vaietuilla alueilla.

Elina Vuola ei missään nimessä vain referoi aiempaa tutkimusta, vaan esittää myös omia tuloksiaan tai uusia, naismyönteisiä ja vastakkainasetteluja välttäviä tulkintamahdollisuuksia: hänelle Maria ei ole koskaan joko–tai vaan aina sekä–että. Hän esimerkiksi tarttuu Eevan ja Marian kaksijakaisuuteen, jossa Eeva on nähty paholaisen porttina, väylänä, jota myöten synty tuli maailmaan ja Maria taas porttina Jumalan synnylle, Eevan synnin sovittajana. Maria ja Eeva tekivät kumpikin valinnan, Eevan valinta tarttua hyvän ja pahan tiedonpuun omena on tulkittu vääräksi ja Marian valinta ottaa vastaan Pyhä Henki oikeaksi, mutta Vuola tarjoaa tulkinnan avaimeksi sitä, että valinnat ylipäätään ovat ihmisen osa. Ihminen ei voi elämässään välttää valintoja, toisinaan hän valitsee Eevan tavoin, toisinaan Marian, ja valinnat eivät kumoa vaan täydentävät toisiaan.

On yllättävää, miten vähän tai miten kielteisesti – joko miesnäkökulmasta tai pelkästään symbolisesti – kristinuskossa on puhuttu ja puhutaan hedelmöitymisestä, raskaana olemisesta, synnyttämisestä ja imettämisestä, vaikka ne sijaitsevat aivan kristinuskon ytimessä. Ne ovat arkista, ruumiillista toimintaa, joihin kuitenkin liittyy usein pyhän kokemus. Vuola ehdottaakin, että arki ja ruumis voitaisiin hyväksyä pyhän paikaksi, ei vain sen metaforaksi ja symboliksi. Naisten kansanomaisessa uskonnollisuudessa näin on tehtykin. Michelangelon *Pietà*-patsas, jossa Maria kannattelee sylissään aikuista, kuollutta poikaansa tarjoaa peilin naisen ja äidin surulle. Vuolan mukaan luterilaisesta kulttuurista tällainen samastuspinta, peili puuttuu, vaikka se kuvataiteesta onkin kaikille tuttu.

Vuolan ominta tutkimusalueita on Latinalainen Amerikka ja siellä erittäin yleinen Mariaan kiinnittyvä kansanhurskaus. Tässä teoksen osassa teksti tiivistyy ja tiheytyy, pakkautuu yksityiskohdilla. Se tarjoaa intensiivisen ja rikkaan kuvauksen latinalaisamerikkalaisesta arjen uskonnollisuudesta sekä niistä monista merkityksistä ja tulkinnoista, joita Neitsyt Maria siinä saa. Neitsyt Maria on läsnä kaikkialla, mutta se saa hyvin monenlaisia paikallisia muotoja, jotka saattavat olla erittäin kaukana raamatullisesta ja kirkollisesta Mariasta. Ainakin itselleni oli vierain ajatus Mariasta vallankumouksen, itsenäisyystaistelun ja kapinan sissinaamioon pukeutuvana, rynnäkkökivääriä kantavana symbolina. Mutta sellaiseenkin Maria taipuu. Marian nimissä espanjalaiset valloittivat aikanaan uuden mantereen, mutta

nopeasti Maria sulautui ja sekoitui paikallisiin jumalattariin, aivan kuten oli käynyt kristinuskon syntyaikoinakin.

Latinalaisamerikkalainen kansankonnollisuus on synkretististä ja hyvin kaukana ”virallisesta”, eurooppalaisesta katolilaisuudesta, joskin Vuola varoittaa tekemästä jyrkkää eroa niiden välille. Kansanomaisen uskonnollisuuden muotoja on usein tutkimuksissakin vähätelty, mutta juuri niissä ilmenevät kulttuurin keskeiset piirteet ja omat tulkinnat. Myös Marian hahmo saa monenlaisia paikallisia tulkintoja, joiden side Jeesuksen äitiin, *Raamatun* Mariaan saattaa olla melko löyhä. Mutta myös tummaihoisen, köyhälle ja alistetulle kansalle ilmestyvä, ihmeitä tekevä ja parantava Maria on edelleen Maria. Eri maissa Maria pukeutuu eri hahmoihin: Guadalupen neitsyt Meksikossa, La Coyeta Boliviassa tai La Negrita Costa Ricassa. Vaikka Maria useimmiten on köyhien ja alistettujen puolella, on se valjastettu myös palvelemaan diktatuurien tarpeita. Kansakunnan symboleiksi nousevat Maria-hahmot irtautuvat uskonnosta ja kiinnittyvät nationalismiin ja etnisen identiteetin merkeiksi.

Vuolan haastattelemien naisten kokemukset Neitsyt Marian tuesta ja hänen tekemistään parannusihmeistä kuvaavat elävällä tavalla Marian läsnäoloa heidän arjessaan. Marialta voi pyytää vaikka parkkipaikkaa, johon miehen ostama suuri tila-auto mahtuisi. Eikä Maria jätä naista yksin kärsimään synnytystuskia tai suremaan lapsensa tai puolisonsa menetystä. Paljon keskustelua herättänyt Marian neitsyys saa myös yksinkertaisen ratkaisunsa: jokainen synnyttänyt nainen tietää, ettei se voi olla tot-

ta. Neitsyys-käsitys laajenee yksinkertaistetusta fysiologisesta merkityksestään kohti laajempaa tulkintaa. Neitsyys nähdään moraalisenä koskemattomuutena, itsenäisyytenä ja itsekunnioituksena. Se on eettinen ja kokonaisvaltainen asenne omaan itseensä ja toisiin.

Teoksen lopun esimerkit karjalaisesta kansanperinteestä osoittavat, että myös ortodoksisessa kulttuurissa Marialla on ollut (ja on osin edelleenkin) hyvin samankaltaisia rooleja ja tehtäviä kuin Latinalaisessa Amerikassa: Maria on ruumiillisesti ja kokemuksellisesti samankaltainen kuin muut naiset, mutta samanaikaisesti hän on tuonpuoleinen myyttinen hahmo, jonka puoleen käännytään hädän tullen. Hän on ymmärtänyt erityisesti terveyteen ja hedelmällisyyteen liittyviä ongelmia. Maria myös asettautuu paikalliseen perinteeseen. Latinalaisamerikkalainen Maria on tummaihoisen ja puhuu paikallista kieltä, Karjalassa Maria hiihtää ja syö puolukoita.

Elina Vuolan *Jumalainen nainen* on kirjoitettu kauttaaltaan selkeällä, rauhallisella ja ymmärrettävällä kielellä, joka varmasti avautuu kenelle tahansa Mariasta kiinnostuneelle lukijalle. Johtuneeko tästä oletuksesta, tavallisesta lukijasta vai siitä, että teoksen jotkut osat perustuvat aiempiin teksteihin, se, että teoksesta on löydettävissä ajoittain lievästi toistoa sekä paikoitellen löyhää, selittelevää tekstiä? Teosta täydentävät värikuvaliitteet, jotka osoittavat Marian keskeisyyden ja monitulkintaisuuden länsimaisessa taiteessa – erityisen kiitoksen ansaitsevat selittävät ja selventävät kuvatekstit.

Kirjoittaja on dosentti ja uskontotieteen yliopisto-opettaja Turun yliopistossa.